

מלאכה במלחמה



מבלי שהתכוון הפך הסופר והעיתונאי האמריקני ארנסט המינגוויי לנציג "הדור האבוד", שכבה של צעירים שמלחמת העולם הטביעה בהם חותם נפשי כבד. זוכה פרס נובל לספרות אמנם היה בחייו הפרטיים איש מדרון שנמשך אל הדם והאלימות, אך דווקא בספריו אפשר למצוא תמרורי אזהרה מפני כל מגע עם קרבות ומוות

| יעל (פרוינד) אברהם |



100 שנים
למלחמת העולם הראשונה

"אתם כולכם דור אבוד" - גרטרוד שטיין בשיחה/
(מובאה שבה פתח המינגוויי את הרומאן 'זרחה השמש')

"אתה גולה, איבדת קשר לארמון. נעשית ברוך, המטנדרטים האירופיים המזויפים הרכו אותך. אתה שרתה את עצמך למרות. יש לך אוהבסיה למין, אתה מבובב את כל זמנך בריבורים, במקום לעבוד. אתה גולה, הבנת?"
(מתוך 'זרחה השמש', מאנגלית: יואב כ"ץ)

שנים ספורות לאחר שוך מלחמת העולם הראשונה, בשעות אחד הצדדיים המדומרות של פריז, היה משוטט ארנסט המינגוויי בין העצים של הז'ורן דו לוקסמבורג' לעצים משוכי המכוזל של סאן שזעגו בהמשך הרחוב. כיום כתב כלי הפסקה, אבל הקפיד באריקות שלא להגיע אף פעם למיצי. תמיד השאיר משהו פתוח, הכול כדי שבלילה יוכל להתחבר שוב לצינורות הזונה - בידה, ספרים, יין וגם קצת ויסקי. בחגיגה נודדת, וזכרונות שראו אור לאחר מותו, כתב חתן פרס נובל כי שתיית יין הייתה בעבורו "טבעית כמו אכילה, ואף חיונית באותה מידה" - והוא על אבות המזון שלו לא התכוון לוותר. קריאת ספרים הייתה בעבורו בריחה ממשמעות עיתונאית או ספרותית שלקח על עצמו, אבל כסף כדי להצטייד בכמה כאלה לא היה בכיסו.

הגאולה הופיעה ברמות סילויה ביץ', בעלת 'שייקספיר אנד קומפני', ספרייה וזנות ספרים ששכנו ברחוב הדיל'אדאן 12. ברוב תבינותה הסכימה אשת התברה הפריזאית להשאיל להמינגוויי ספרים גם ללא דמי פיקוץ, וכך יכול היה להתפלמס ולהתכתש עם ידידיו על אודות איכותם של אלה. מפעם לפעם היה מכתת רגליים לרחוב הדפילו 27, היישר לסלונה המפרסם של הסופר גרטרוד שטיין, מי שתהפוך למנטרית שלו ושל באי ביתה האחרים, בהם האמן פבלו פיקאסו, המשורר עזרא פאונר, הסופר פרנסיס סקוט פיציג'לד ורבות מאושיות הבהמה של עיר האדוות.

את פיציג'לד פגש המינגוויי לראשונה בכר ברחוב רלאמבר, הלום מיין ויפה תואר. ג'טסבי הגדול, אחד מהדומאנים החשובים של המאה ה-20, כבר בא לעולם, אבל פיציג'לד רצה לדבר על הכתיבה המופלאה של המינגוויי. חברות מפרה התפתחה באותו לילה בין שני החיילים המשוחררים, חברות שעתידיה להיסרק בעיקר הודות לזלדה, אשתו הבלתי יציבה של פיציג'לד. יחד עם חבורה מוכוורת של גולים אמריקנים הסתובבו השניים בעיר האדוות, שתו את עצמם לדעת, רדפו אחר תענוגות, נקלעו לתגרות, הפיגו ייאושם בוויסקי, התמכרו לג'אז והשאירו מאחור כל מה שמייצג את העולם שקדם למלחמה - ממש כמו שעשו גיבורי 'זרחה השמש', הרומאן הראשון של המינגוויי.

או עוד לא ידעו פיציג'לד והמינגוויי שיהפכו לנציגים של מה שיתקרא "הדור האבוד", דור שמלחמת העולם הטביעה בו חותם נפשי כבד ושבוחר להתנער בכל הכוח מהמוסכמות והאידיאלים הישנים, ולשקוע בקרקנס. בתפריט: הוללות, שתייה, תענוגות, אגרוף ומה שביניהם.

"בספר 'זרחה השמש' מציב המינגוויי במרכז הרומאן גיבור-מספר מטורס פיות, כתוצאה מפציעה שספג במלחמת העולם הראשונה, בעת ששירת כטייס", מסביר יואב כ"ץ, סופר ומתרגם האמון על לא מעט מכתבי המינגוויי. "אבל הסירוס הוא הוא לא רק פיו, אלא נפשית-חניידגשי. יש משהו חסום בנפשו של הגיבור הזה ושל הגיבורים האחרים בספר. הם לא מסוגלים יותר לאהוב, ואם כבר מגלים יכולת כזו, אהבתם פגומה, פצועה, אין בה עתיד. הם עסוקים כל הזמן בשתייה לשוכרה, קרבות אגרופים, מלחמות שורים. המלחמה נמשכת בתוכם וביניהם גם זמן רב אחרי שהסתיימה. תחושת חוסר התוחלת שבה, והפגיעה המתמשכת של קורבנותיה המשמיכים לחיות, מתגלמות בניבורים ובחיפוש שלהם אחרי משמעות חרשה, לאחר שזאת אברה להם במלחמה. אני חושב שהם גם התגלמו בחבורה הבהמינית שהסתובבה לא רק בין הרפים, אלא במציאות של אותם ימים בפרזי".

זוועה במפעל

"הפציעים שאתה נפצע במלחמה כסופר מתרפאים לאט לאט"

(המינגוויי)

את הקרדיט לכיטוי 'דור אבוד' העניק המינגוויי לגרטרוד

שטיין. תחת המוכאה הוא ציטט פסוקים מקהלת שמביעים בירת שאת את הטרומיניזם וחוסר התוחלת שחשו בני הדור: "דור הולך ודור בא והאריך לעולם עומדת... כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא". בחגיגה נודדת, שבו הפליא לשרטט את דיוקנותיהם של המאורות הספרותיים שפעל לצדם (לא פעם, אגב, באור רע למדי, כמו במקרה של פיציג'לד), טען המינגוויי כי שטיין שאלה את הביטוי מבעל מוסך - וסיפור שהיה כך היה: בעקבות בעיית הצתה במונע הפורד הישן של שטיין, היא לקחה את הרכב למוסך. כשהמוסכניק הצעיר כשל בטיפול בכעיה, היא הביעה כפניו את מורת רוחה. בעל המוסך נזף בעובד שלו ואמר בצרפתית: "אתם כולכם ז'נרסיון פרוד", כלומר דור אבוד (וכן, בצרפתית זה נשמע יותר טוב). כששטיין חלקה עם המינגוויי את הסיפור, הבויקה בה לפתע תובנה - "זה מה שאתם כולכם, כל הצעירים ששירתו בצבא בזמן המלחמה: דור אבוד. ואין לכם כבוד לשום דבר", הוסיפה זו שקודם מלחמת העולם השנייה ביקשה להעניק להיטלר פרס נובל לשלום. "אתם שותים את עצמכם למוות".

בקבוקי הוויסקי שנותרו ריקים בכיתה הצגוב שעל שפת הסיין העירו כי צדקה בסיפא של דבריה, ועם זאת, בה בעת הצמיחו חברי הדור הזה רנסנס תרבותי שהבק שלל תחומי יצירה: הסופר והצייר ג'ון דוס פוסוס, חייל משוחרר מחיל הרפואה, כתב את הרומאן 'זרחה של איש אחר' שהביא לו תהילה; האמן חואן מירו פיתח את הסוריאלים שהשאיר את ההיגיון והסיביות מוחץ לתמונה; המשורר עזרא פאונר המשיך להעלים את החרווים משיריו ולדבוק באימיג'יום (לפני שנהיה אנטישמי מעורער בנפשו); והג'אז התחיל לפרוח. לימים יכתוב המינגוויי בעקבות אותה שיחה עם שטיין: "בדרכי הביתה באותו לילה, חשבת על הנער במוסך, והאם הובל אייפעם באחד מאותם כלי רכב שהוסבו לאמבולנסים". המינגוויי ידע דבר או שניים על אמבולנסים - הן כנהג, והן מהצד השני של המתרס, כפצוע. בשנת 1917 עם סיום לימודיו ניסה מי שהפך את הגבריות למטיב ספרותי, להצטרף לשורות החיילים האמריקנים במלחמת העולם הראשונה, אבל כשל בבדיקות הרפואיות בשל ליקוי בעינו, ואוי לבושה. לבסוף נענה למאמצי הגיוס של ארגון הצלב האדום, והתנדב לשמש נהג אמבולנס בחזית האיטלקית.

המינגוויי נשלח למילאנו, וכבר כיומו הראשון היה עד לפיצוץ אדיר של בית הרושת לתחמושת באחד הכפרים הסמוכים לעיר. את מאות הוועה שצילקו את נפשו - איטוף חלקי גופת של נשים שעברו במפעל - הכניס לספרו 'מוות אחרי הצהריים': "בנוגע למינם של המתים - זאת עובדה שאדם מתרגל למראות של גברים מתים, כך שמראן של נשים מתות הוא מזועזע למדי. ראיתי לראשונה את המצב ההפוך בנוגע למינם של המתים לאחר הפיצוץ במפעל התחמושת".

בהמשך הוצב המינגוויי בכפר פוסאלטה דייפיאבה. הוא התגורר לברו באחד הבתים במרחק של כשני קילומטרים מחזית הלחימה, ומדי פעם היה עולה על אופניו ויוצא להעביר משלוחים של שוקולד וסיגריות לחיילים. בשמונה ביולי 1918, ברכו חורה מאחת משליחיותיו, נפצע המינגוויי באורח קשה מפגיעת מרגמה. למרות פציעתו לא היסס לרדע, סחב חייל איטלקי פצוע למקום מבטחים, וזכה במדליית הכסף לגבורה ממומשתל איטליה.

קרבות בלי פרשנות

"לפני מלחמה אתה תמיד חושב שאתה לא תמות. אבל אתה תמות, אחי, אם תשתתף בה די זמן"

"לכל אורך החיפה של ולנפיה עברנו בתוך המון שחוכרי לי יותר את רפואתם וימי הקריושים של פעם מאשר מלחמה. רק הפצועים המחלימים, שצילעו במזי מיליציה עבים, עשויים אריז, זול, גרמני מלחמה להיראות אמיתית"

(המינגוויי מסקר את מלחמת האזרחים בספר. שני הציטוטים מתוך 'תורת מושג', ספר הכולל מבחר מכתביו לעיתונות ולכתבי-עת, עתיד לראות אור בשבועות הקרובים בהוצאת פן)



בחייו האישיים הסוערים, עתירי הנשים, מסעות הציור וההרפתקנות האובססיביות, המינגוויי העלה את המאצ'ואיזם



צילום: קארל ואן ונטן

לאחר שמוסכניק צעיר כשל בטיפול ברכבה של גרטרוד שטיין (בתמונה), נזף בו בעל המוסך: "אתם כולכם ז'נרסיון פרוד", כלומר דור אבוד. כששטיין חלקה עם המינגוויי את הסיפור, הביקה בה לפתע תובנה - "זה מה שאתם כולכם, כל הצעירים ששירתו בצבא בזמן המלחמה: דור אבוד. ואין לכם כבוד לשום דבר"



דקונס נצחי, פרנסיס סקוט פיציג'לד

צילום: קארל ואן ונטן



בברה על אופניים. המינגוויי במלחמת העולם הראשונה

חיידק ההרפתקנות לא הרפה מהמינגוויי גם אחרי המלחמה, והוא טס לאפריקה למסע ציד. בשובו משם היה מעורב בשתי תאונות מטוס. גפיו נפגעו, הוא סבל מקרעים באיברים הפנימיים ואיבד חלקית את ראייתו ושמיעתו. אורח החיים השלו שנאלץ לסגל עצמו לא תאם את רוחו הסוערת. פעם אמר שהוא מעדיף חיים טובים על פני האפשרות להיות סופר טוב

במלחמה השנואה

למוות עוד כשאתה חי.

המינגוויי אהב את הדיג, ורדף אחר מלחמות שוורים או אחר נקודות הרוח סכנה בגלובוס של פורענות חברתית ומדינית. לחבר שניסה לשכנע אותו לצוד פילים כי "אחרי זה המילה ציד תקבל משמעות חדשה בעיניך", ענה: "אני נהנה מכל סוג ציד וירי, ואין לי שום רצון למחוק את יכולת ההנאה הזאת באמצעות האו דה ז'אוול של הפיל, המגיה ישירות לפניך בחדק מורם ובאזניים פרושות". הסופר היהודי-סובייטי איליה ארינבורג, שפגש בהמינגוויי בספרד במהלך מלחמת האזרחים, מתאר אותו בזיכרונותיו כאיש מגודל איברים ש"קסמו לו הסכנה, המוות, ומעללי הגבורה". גם גיבוריו של המינגוויי חיים על הקצה, תמיד תחת איום, ולא פעם מוצאים היחיד הוא המוות. "המוות נוכח אצל המינגוויי בכל אשר תפנה, גם בסיפורים שאינם עוסקים במלחמות", אומר כ"ץ. "אפילו בסיפור הקצר הקלאסי 'גבעות כמו פילים לבנים' נדרשת החלטה לגבי הפלה של עובר שמענה את שני הגיבורים: בסיפור הציד 'חיי האושר הקצרים של פרנסיס מקומבר', זוג בספארי באפריקה עסוק בחיסול הרדי באמצעות עלבונות, עד שמגיע החיסול האמיתי (ולא נגלה מי את מי); או בסיפור 'אבוד לך', המתאר חייל הלום קרב שחוזר לבקר את חבריו בחזית. ייתכן שהמינגוויי הושפע מחוויותיו במלחמת העולם הראשונה, ואולי מוטיב המוות קינן בו קודם – בכל זאת, הוא בא ממשפחה של מתאבדים. המוות אצלו הוא גורם עלילתי, כמעט דמות, שדוחף את הגיבורים תמיד אל המעשה הגדול, הכמעט התאבדותי. ב'הקץ לנשק' הוא מבריא את הגיבור מהחזית, כדי לדבוק בחיים וליפול שוב לזרועות המוות. ב'איים בורם', מות שלושת בניו של הגיבור שולח אותו להתנדב בכוח משימה של זיהוי צוללות גרמניות בקריביים, רק כדי להיכנס לקרב עם צוות של צוללת ולמצוא את מותו".

במחשבות שהעלה מעל דפי העיתון בשעה שצלה של מלחמת העולם השנייה כבר התחיל להאפיל וזכרה של הקודמת עדיין לא הרפה, כותב המינגוויי: "בימים עברו כתבו שמתוק ומכובד למות למען מולדתך.

אבל במלחמה מודרנית שום דבר אינו מתוק או מכובד במוות שלך. אתה תמות כמו כלב בלי שום סיבה טובה". זה כמוזן לא הפריע לו לעשות הכול כדי לקחת חלק במלחמה. עם אשתו השלישית (מתוך ארבע) הוא שב לקובה ושם הצטרף עם סירתו 'פילאר' לצי מאולתר שרדף צוללות גרמניות. הוא לחם במערכה לשחרור צרפת, הצטרף לרודיסטאנס והסתבר, ותמיד ניסה להיראות לגיבורים שלו, גם אלה שעוד לא נכתבו.

חיידק ההרפתקנות ההרסני לא הרפה ממנו גם אחרי המלחמה, והוא טס לאפריקה למסע ציד. בשובו משם היה מעורב בשתי תאונות מטוס. הפציעות היו חמורות: גפיו נפגעו, הוא סבל מקרעים באיברים הפנימיים ואיבד זמנית את ראייתו ושמיעתו בצד שמאל. תאונת ציד נוספת שהתרגשה עליו החמירה עוד את המצב. בטקס פרס הנובל שקיבל, לא מעט הודות ל'הוקן והים' שבו תיאר את מאבקם של זקן קובני ודג גדול – לא יכול היה להיות נוכח. אורח החיים השלו שנאלץ לסגל עצמו לא תאם את רוחו הסוערת. פעם אמר שהוא מעדיף חיים טובים על פני האפשרות להיות סופר טוב.

והנה מטפסת האימה הישנה שחווה ביולי של שנת 1918, הפחד שעסיס החיים בורח ממנו. דיכאון, פרנויה, כבד הרוס משתייה או גנטיקה של התאבדות במשפחה, גרמו להמינגוויי 43 שנים אחרי אותה פציעה קשה ומצלקת-נפש, להשכים קום בחמש בבוקר, לקחת את ירדו הטוב והנאמן, רובה הציד, ולתקוע לעצמו כדור בראש. ■

לתגובות: dyukanmr@gmail.com

לדרגת אמנות. הוא שש אלי קרב איפה שרק נמצא אחר כזה, אבל על כתביו שנת לבו דם ללא רחם. כאמור, לא סתם בחר בז'ורח השמש מבין כל גיבוריו – חבורת הוללים המכלים ימיהם בשתייה וריקודים – בג'ייק בארנס, פצוע מלחמה שסורס, כגיבורו הראשי; לא בכדי ב'הקץ לנשק' אומר סגן הנרי – שבדומה להמינגוויי היו נשים כרוכות אחריו וגברים רצו להירמות לו – כי "כל שדה קטל אינו אלא כבית המטבחיים בשיקגו"; ואילו ברומאן 'מעבר לנהר ואל בין העצים' יצר המינגוויי את דמותו של ריצ'רד קנטוול, קולונל שנפגע בעיצומה של מלחמת העולם השנייה ונזכר בקורותיו המלחמתיות העשירות. המינגוויי מנצל את התפאורה כדי לנפק תיאורים ריאליסטיים ואכזריים מהמלחמה.

בהקדמה לאנתולוגיה 'אדם במלחמה' שערך בשנת 1942, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, וכלל בה את מיטב תיאורי המלחמה בספרות העולם, בחר המינגוויי להזכיר את פציעתו במלחמת העולם הראשונה (אותה כינה "הטבח הקולוסאלי, הקטלני האווילי ביותר שהיה אי פעם עלי אדמות"). בהקשר זה כתב על שנאתו לכל מלחמה ולפוליטיקאים המנהלים אותה בחוסר תבונה ובאנוכיות. ועדיין, הודה בעצב, ובניגוד לדוקטרינות הפציפיות שצמחו אחרי מלחמת העולם הראשונה, הוא מכיר בצורך בלחימה ובניצחון בה כבהכרח בל יגונה. בכך הוא שונה מפסיני, גיבור 'הקץ לנשק' המסרב לקבל את העובדה שצריך לסיים את המלחמה, כי לדעתו "היא לא נגמרת. מלחמה זה דבר שאין לו סוף... מלחמה לא מנצחים בניצחונות... לאן זה יביא אותנו?". גיבוריו של המינגוויי יוצאים מהמלחמה חבולים, אבל אביהם מולידים מבקש להצטרף אליה בכל הודמנות.

"נרמה שהמינגוויי אהב את המלחמה ושנא אותה בעת ובעונה אחת", אומר כ"ץ. "כעיתונאי צעיר, אחרי שחזר משירותו בחזית האיטלקית, הוא ראה מלחמות למכבי, ודיווח מאזורי קרבות בלי הרבה פרשנות, רק מה שראה. חוויותיו סיפקו לו חומרים לספרים רבים, כמו 'למי צלצלו הפעמונים' שעסק

במלחמת האזרחים בספרד, ו'איים בורם' שהתמקד בכוח מיוחד של ספנים-מתנדבים באיים הקריביים במלחמת העולם השנייה.

"המינגוויי היה איש מדון, אהב להזמין אנשים לקרבות אגרוף, היה דיג וצייד נלהב, ונמשך לא מעט אל הדם, האלימות והקונפליקטים. אבל ספרו 'הקץ לנשק' הוא בעצם תמרור אוזרה מפני התקרבות למלחמה ולמוות, מפני שמרגע שנגעת בהם לא ניתן לברוח מהם – והם עתידים לרדוף אותך גם אחרי שתיהלץ מהם. כך, למשל, לאחר שגיבור 'הקץ לנשק' נמלט ביחד עם אלפי חיילים איטלקים מן החזית מול האוסטרים, מצליח לחזור לזרועות אהובתו, לברוח איתה לשווייץ הנייטרלית וללוות אותה במשך ההריון – מגיע רגע הלידה הקשה, ומחסל באכזבה אחת את האם, התינוק, וגם את עתידו של הגיבור, סגן הנרי".

מנסה להידמות לגיבוריו

אך יותר מהמלחמה היה זה המוות שזחל אל תוך ספריו. באותה הקדמה לאנתולוגיה שלו כתב: "כשאתה יוצא למלחמה בימי עלומיך מלווה אותך אשליית אלמוות. האחרים נהרגים, לא אתה, זה עלול לקרות להם. לא לך. ולאחר מכן, אחרי שתפצע לראשונה, תאבד אשליה זו ותדע כי הדבר עלול לקרות גם לך".

תחושת המוות ליוותה אותו עוד מילדות וכנראה זרמה בדיאן-איי המשפחת, כפי שמלמד אותנו קצו. כשהתלווה לביקורי הבית של אביו הרופא יכול היה להתבשם מריח המוות האורב, אבל כשקיבל מאביו ליום הולדתו העשירי, לצד הצ'לו מאמו, רובה ציד, כבר למד שצריך לחיות את הקרבה



האהבה תמיד מגומה. יואב כ"ץ

צלום: ניר דרור

100 שנים

למלחמת העולם הראשונה

